

JASPER RIJPMAN & HENK SISSING (RED.)

ONDERWIJS

ALS

AMBACHT

Met bijdragen van
Robbert Dijkgraaf
& Edith Hooge

201 ervaringen
van vakmensen

ISVW
UITGEVERS

JASPER RIJPMAN & HENK SISSING

ONDERWIJS ALS AMBACHT

201 ervaringen van vakmensen

ISVW UITGEVERS

Dit boek is opgedragen aan
Emile Heussen (1962-2023),
leraar Nederlands

Inhoud

Voorwoord	7
Inleiding	9
De onderwijsbiografie van Emile Heussen (1962-2023)	13
Werken met onderwijsbiografieën	21
Wat is jouw onderwijsbiografie?	23
201 Ervaringen van vakmensen die werken in of voor het onderwijs	24
Bronvermelding	229
Dankwoord	237
De samenstellers	239

Voorwoord

Ik zal niet de enige zijn die bij het woord ‘vakmanschap’ onmiddellijk een barokmelodietje hoort spelen en aan de fotograaf Paul Huf moet denken. ‘Vakmanschap is meesterschap’ was de leus waaronder in een bijna onuitputtelijke reeks advertenties de lof gezongen werd van de bierbrouwers van Grolsch, rijk geïllustreerd door zijn foto’s van wat vakmanschap allemaal vermocht.

Ik weet niet of het beroep van leraar voorkwam in de reeks foto’s van Paul Huf – het leent zich minder goed voor een flamboyante kleurenfoto dan hoefsmid of banketbakker. Maar de gelijkstelling van vakmanschap met meesterschap zal leraren zeker aanspreken. De onderwijsbiografie van Emile Heussen illustreert op fraaie wijze dat een bevlogen leraar precies in dat vakmanschap het vertrekpunt kan vinden om een ware meester te worden.

De rode draad die door de biografie van Emile Heussen loopt, is de overtuiging dat leraren onderweg naar het meesterschap zelf het voortouw moeten nemen in het verbeterings- en vernieuwingsproces dat kenmerkend is voor goed leraarschap (en voor elke serieuze professie). Ooit scheurde de rector van zijn toenmalige school demonstratief een ‘oekaze uit Den Haag’ in twee stukken. Het is ironisch om dat beeld te contrasteren met het plotseling vaste voornemen van de huidige minister om het Haagse heft weer wat steviger in handen te nemen. Ook het onderwijs ontsnapt kennelijk niet aan de voortdurende cyclische beleidsrondgang van aanhalen en afstoten.

Ik vertrouw erop dat de onderwijsprofessie zich daardoor niet zal laten afleiden. Vroeg of laat komt elke minister er toch achter dat goed onderwijs begint en eindigt bij goed leraarschap. Dat goede leraarschap vraagt al heel lang om een betere bundeling van krachten en belangen dan nu voorhanden is. Toegewijde vakmensen verdienen een forum om te inspireren en geïnspireerd te worden, een platform om eenieder toeewijding aan het ambt van leraar te vieren. Ik hoop dat dat er spoedig zal komen, inclusief het biertje na afloop.

Alexander Rinnooy Kan

'Vakmanschap drukt een permanente, fundamentele menselijke impuls uit, het verlangen om een taak omwille van zichzelf goed uit te voeren.'

Richard Sennett

'Wie een waarom heeft om voor te leven, kan bijna elk hoe verdragen.'

Friedrich Nietzsche

Inleiding

Beste lezer,

Voor u ligt een bijzonder boek.

De aanleiding voor dit boek is het overlijden van een onderwijscollega, de bevlogen leraar Nederlands Emile Heussen van het Hyperion Lyceum in Amsterdam. Emile heeft in zijn laatste weken aangegeven om voor leraren een prikkelende en inspirerende uitgave te willen achterlaten. Aan die wens geven wij gehoor met dit boek over vakmanschap in het onderwijs.

Het boek is gebaseerd op bijdragen uit de vier edities van de *Bildung scheurkalender*. Emile wilde daaruit een selectie van tweehonderd bijdragen, zoveel mogelijk gericht op het ambacht van de leraar. Dat was voor ons een heldere aanwijzing en tegelijkertijd een probleem. Er zijn in vier *Bildung scheurkalenders* namelijk tezamen ruim 1400 teksten gepubliceerd. Hoe ga je uit zoveel geweldige bijdragen kiezen? Gelukkig hebben we zo'n vijfen-twintig onderwijscollega's bereid gevonden om voor ons de teksten te selecteren. Dit zijn vertegenwoordigers van de Stichting Leraren van het Jaar, voormalige collega's van Emile en ook schoolleider van de Alan Turingschool en auteur Eva Naaijkens heeft ons hiermee geholpen. Wij zijn onder de indruk van de geselecteerde bijdragen en uiteraard zijn we er trots op dat zelfs Koning Willem-Alexander een bijdrage heeft geleverd.

Iedere tekst bestaat uit een citaat en een compacte toelichting. Er is geen tekst bij die de lezer niet aanzet tot nadenken over één van de vele facetten van het ambacht van de leraar. Het totaal van de teksten toont niet alleen glashelder aan dat we een prachtig beroep hebben, maar ook hoe complex dat beroep is. De teksten van bijvoorbeeld burgemeester Ahmed Aboutaleb en Nobelprijswinnaar Ben Feringa tonen overduidelijk wat de uitwerking is van ons werk op onze leerlingen. Er spreekt grote waardering uit deze teksten

voor hun oud-leraren. Waardering die bij latere ontmoetingen met oud-leerlingen in allerlei varianten terugkeert: ‘U doorzag wie ik was en dat is voor mij heel belangrijk geweest’, ‘Ik heb zoveel geleerd van uw lessen’, ‘Weet u dat ik mijn eigen kinderen ...’, ‘Bent u nog steeds fan van Tina Turner?’, ‘Door u ben ik geschiedenis gaan studeren’, etc., etc.

In overeenstemming met de wens van Emile bevat dit boek meer dan tweehonderd prachtige teksten en introduceren we bij de lezer ‘de onderwijsbiografie’. Zoals het woord verraadt gaat het over ieders eigen biografie in het onderwijs en geeft het antwoord op vragen als bijvoorbeeld: waarom wilde je werken in of voor het onderwijs? Waar doe je het voor? Welke gedachten hebben je gevormd? Voor het ontwikkelen van de eigen onderwijsbiografie zijn in dit boek veel van de tweehonderd bijdragen van onderwijscollega’s zeer behulpzaam en wellicht doorslaggevend.

Werken met onderwijsbiografieën is een interessante traditie op het Hyperion Lyceum, de laatste school waar Emile werkzaam was. Emile heeft niet de kans gehad om zijn onderwijsbiografie te delen met zijn collega’s. Daarom heeft zijn collega Jasper Rijpma voor dit boek enkele weken voor Emile’s dood zijn verhaal opgenomen en uitgeschreven. Zijn verhaal vindt u direct na deze inleiding. Zijn oud-rector Elly Loman vertelt vervolgens hoe het voordragen van een onderwijsbiografie op haar school zorgt voor onderlinge verbinding en inspiratie.

Onderwijs als ambacht

Vakmanschap staat volop in de belangstelling in het onderwijs. Er wordt vanuit meerdere invalshoeken over geschreven: wat is het en waarom is het van belang? De definitie van Richard Sennett wordt vaak aangehaald: ‘Vakmanschap drukt een permanente, fundamentele menselijke impuls uit, het verlangen om een taak omwille van zichzelf goed uit te voeren.’ Waarom dan het woord ‘ambacht’ in de titel van dit boek? Voor ons is het ambacht het vak en vakmanschap, zoals Van Dale aangeeft ‘de grote bekwaamheid in een vak’. Ambacht bouwt voort op een eeuwenoude traditie in ons onderwijs. Jan van Boendale schreef tussen 1325 en 1330 in *Der Lekenspiegel* reeds over het belang van het leren van een ambacht. En later, in 1730, schreven Jan Luyken en zijn zoon Kasper over honderd ambachten in hun beroemde boek *Spiegel van het Menselyk Bedryf*. Enkele van deze ambachten zijn die van de advocaat, de arts, maar ook van de schoolmeester. De waardering voor het ambacht in

het onderwijs is door de eeuwen heen blijvend. Boeken, artikelen en (lof)gedichten op de leraar getuigen daarvan.

Iedere leerling wordt in ons onderwijs met kennis, inzichten, vaardigheden en welzijn door leraren voorbereid om zijn of haar vak uit te oefenen als beroepsbeoefenaar in een organisatie, om te kunnen functioneren in de samenleving en zich te ontwikkelen als persoon met een eigen identiteit en uniciteit. Dat is voor ons de kern van het ambacht van alle leraren. En dat is wat wij dagelijks zien bij heel veel collega's die werken in of voor het onderwijs. Om dat niveau als vakvrouw/-man te kunnen bereiken is, buiten een geweldige hoeveelheid kennis en pedagogische en didactische vaardigheden, ook kennis van jezelf door zelfonderzoek nodig. Weet wie je bent, weet wat je 'waarom' is, waar je vandaan komt, welke bronnen je hebben geïnspireerd, wat je onderweg van wie hebt geleerd. Dat is het fundament van de onderwijsbiografie van eenieder die in of voor het onderwijs werkt. Is dat altijd even gemakkelijk? Nee, zeker niet. Een flinke dosis onzekerheid is een basiskenmerk van het beroep: hoe kun je weten of je recht doet aan je leerlingen? Bij alles wat je als leraar doet, ben je als persoon voortdurend in het geding. De interactie met leerlingen kan met veel stress gepaard gaan. Het beroep vraagt om een groot improvisatievermogen en creativiteit. De beste leermomenten zijn vaak die momenten waarbij het zweet je op de rug staat en je het echt niet meer weet. En die hebben we allemaal meegemaakt!

Buiten dat staan het vak en de zeggenschap van de leraar al veel te lang onder druk, en hebben die een ondergeschikte positie gekregen – zo laat laat Jacquelin Bulterman ons zien in haar boek *Het lerarentekort*. De neerwaartse spiraal laat zich raden. Er is veel werk aan de winkel om de herwaardering van het ambacht stevig aan te pakken. De voorwaarden creëren waarop het vakmanschap van de leraar kan floreren zou het uitgangspunt moeten vormen van alle onderwijsorganisaties.

Op onze site onderwijsalsambacht.nl wijzen wij voor de verdieping van het vakmanschap o.a. op het werk van onderwijscollega's Eva Naaijken en Martin Bootsma, Jacquelin Bulterman, de broers Jelle en Simon Verwer en anderen. Ook bieden wij op de site meerdere werkvormen en denkoefeningen aan, op basis van de bijdragen van 200 onderwijscollega's. Deze oefeningen zijn bedoeld om vooral in dialoog te gaan met uw collega's, om het vakmanschap te kunnen verdiepen en versterken.

Ten slotte

Over het belang van vakmanschap leest u in de onderwijsbiografie van Emile Heussen. Als geen ander wist Emile wat zijn drijfveren waren. Het maakte hem tot een uitmuntende docent en inspirator, een collega die het ambacht in de vingers had en zich bleef ontwikkelen. Emile was in staat om zowel goed als mooi onderwijs te verzorgen en spande zich tot zijn laatste maanden in om de voor het ambacht nodige kennis en vaardigheden over te dragen aan startende collega's en leraren in opleiding. Voor ons is hij een indrukwekkend voorbeeld, wetend dat er vele onbezongen helden in het onderwijs rondlopen, zoals Emile. Hulde aan al die collega's in onze beroepsgroep.

Wij wensen alle lezers veel zinvolle momenten met dit boek en hopen dat de inhoud jou en je collega's aanzet tot het overdenken en schrijven van de eigen onderwijsbiografie.

Jasper Rijpma en Henk Sissing (samenstellers)

***‘Uw werk omvat méér dan het bijbrengen
van kennis en vaardigheden aan de
volgende generatie.’***

Koning Willem-Alexander

Honderdduizenden mensen werken dagelijks in het onderwijs. Zij weten dat lesgeven meer is dan het overdragen van kennis en vaardigheden. Onderwijs gaat om menselijk contact. Om de persoonlijke vorming van de leerling of student. Om het voorbereiden van de nieuwe generatie op een immer veranderende wereld. De leraar instrueert, boetseert, vormt. Dat maakt dat lesgeven meer is dan een beroep. Onderwijs geven is een ambacht.

In dit boek reflecteren 201 onderwijscollega's op onderwijs als ambacht. Zij presenteren hun favoriete onderwijscitaat, aan de hand waarvan zij vertellen over de ervaringen en ideeën die hen hebben gevormd.

Met een voorwoord van Alexander Rinnooy Kan.

